

Evert Taubes okända sjukdom och dess betydelse för hans skapande

Att skapande och sjukdom har ett samband är välkänt. Vissa sjukdomar har mer än andra förknippats med en ökad kreativitet. Tuberkulos är ett känt exempel. Lidande och död är ofrånkomliga delar av livet. Men att skapa något som trotsar döden och lever vidare kan vara försonande. Kanske står man ut bättre med lidandet om det leder till kreativt skapande.

I min forskning sysslade jag i många år med att undersöka olika samband mellan medicin och humaniora. En gång fick jag som medicinhistoriker frågan: vad var spanska sjukan? Den som frågade hade läst att Evert Taube drabbades av denna sjukdom 1918.

Spanska sjukan var en influensaepidemi, men hur sjuk hade Evert Taube varit? Jag plöjde igenom Taube-litteraturen. Alla biografier upprepade samma historia om återkommande episoder av spanska sjukan under de år Taube debuterade som artist och författare. Som de flesta andra håller jag Evert Taube mycket högt – hans konstnärskap är unikt. Han är en svensk nationalikon.

Som arkivforskare gjorde jag då något som ingen annan Taubeforskare gjort tidigare. Jag sökte reda på och läste Evert Taubes medicinska journaler. Sekretessen är sedan länge upphävd. Nej, Evert Taube hade aldrig spanska sjukan. Man kan givetvis diskutera det etiska i att använda journaltext som källa, men min uppfattning är att allt som inte är sekretessbelagt kan och bör användas när man försöker förstå en historisk gestalt.

Det som Evert Taube drabbades av, eller ådrog sig, var en helt annan

smittsam sjukdom, nämligen syfilis. Det var – och är delvis fortfarande – en skamstämplad sjukdom som överförs sexuellt. Den kunde vara dödlig och ibland leda till galenskap och demens.

Men några år innan Evert Taube insjuknade hade det kommit en effektiv behandling, med arsfenamin. Medlet, som kallades Salvarsan, var den första modernt syntetiskt framställda läkemedelssubstansen mot en infektionssjukdom. Men behandlingen var dyr, extremt smärtsam och med många och ibland allvarliga biverkningar. Även om patienten fick Salvarsan-behandling mot syfilis så var sjukdomen nyckfull med risk för återfall efter många år.

Taube började behandlingen 1918 och fick den i olika omgångar fram till 1922. Det var ett stort och smärtsamt lidande för honom. Själv använde han ”spanska sjukan” som en dimridå för att dölja sanningen. Allt detta var under de år han slog igenom som författare, scenartist och visdiktare.

Oron och nedstämdheten över sjukdomen varvas i Evert Taubes fall med den euforiska lyckan i tillfrisknandet. Den unge Evert kastas mellan hopp och förtvivlan. Dessutom har han svårt att få fram pengar till den dyra behandlingen. Ytterligare ett faktum är att han känner sig tvungen att omsorgsfullt dölja sjukdomens natur.

Man kan spekulera över om Evert Taubes skapande hade tagit sig delvis andra uttryck om han inte under dessa formativa år samtidigt hade en svår och nyckfull sjukdom. Syfilis är själva sinnebild för osäkerhet. När man minst anar det kan sjukdomen åter visa sig. Sjukdomen tar oss i örat när vi är i full färd med livets pompa och ståt,

som den gamle 1600-talstänkaren Robert Burton uttryckte det i sin *Anatomy of Melancholy*.

Men samtidigt kan sjukdom och lidande ibland förbättra jordmånen för skapande. Kanske är "alla sorger uthärdliga om de kan göras till föremål för berättelser", som den danska författarinnan Karen Blixen senare uttryckte det med anledning av den smärta som hennes syfilis medförde.

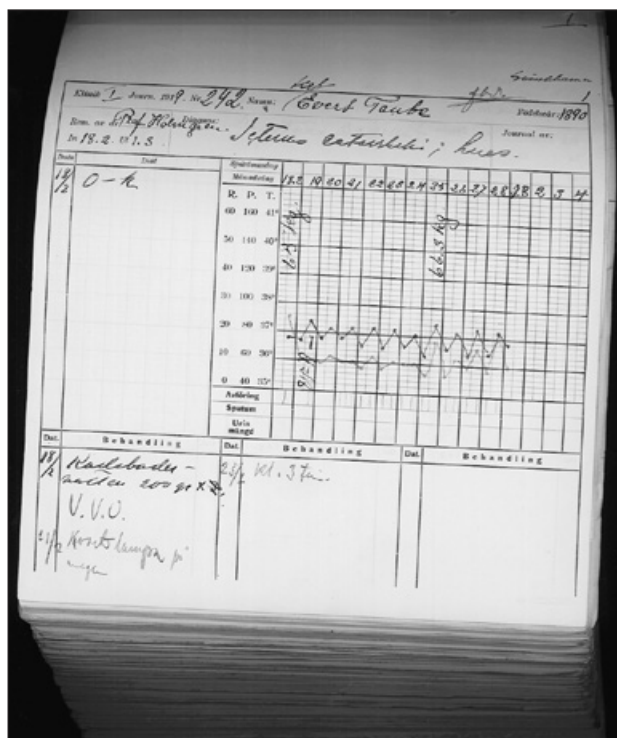
Ja, Evert Taube flydde från det mörka, skamliga, dyra, smärtsamma och livshotande – till livet och en kreativ livsberusning.

Jag hade tidigare forskat om samband mellan skapande och sjukdom och fann här ett viktigt exempel. Jag skrev därför boken *Flykten till livet* (2021)¹ och kunde visa att syfilis och dess behandling hade stor betydelse för Evert Taubes skapande, inte bara under genombrottsåren. Nej, genom hela livet bar han en oro för återfall i syfilis, och bad ofta sina läkare att kolla blodprov för just denna sjukdom.

Ny grundforskning om Evert Taube är sällsynt. Det mesta som skrivs om honom är upprepningar och befäster bilden av den glade, sorglöse gamängen med lutan. Inget fel i det, men jag ville med min bok fördjupa, förändra och nyansera bilden av Taube.

Med dessa nya kunskaper – med räckvidd över hela Evert Taubes liv och skapande – tog jag kontakt med Taubestiftelsen. På deras hemsida kan man läsa att stiftelsens ändamål bland annat är att främja vetenskaplig forskning om Taube. Så bra, tänkte jag, då vill de säkert ha min bok som ett litteraturtips på sin hemsida, bland övriga böcker de tipsar om. Men icke.

Min forskning som fördjupade och förändrade bilden av Taube var inte välkommen. Samma var det med Sveriges Televisions uppmärksammade Taube-dokumentär som sändes julen 2021. Jag blev inbjuden att medverka och tillbringade en hel dag ute på Vinga fyrplats våren 2021 och intervjuades framför kamerorna. Dokumentärfilmledningen förstod att det jag hittat i min arkivforskning om Taube förändrade och fördjupade bilden av vår nationalskald. Men i slutredigeringen klipptes det bort. Varför? På min fråga fick jag svaret att en liten infek-

Evert Taubes journal från Serafimerlasarettet 1919. Diagnosen var "icterus catarrhalis" vilket är leverinflammation (hepatit) som var en biverkan av Salvarsan-behandlingen. Grundsjukdomen var "Lues", vilket är detsamma som syfilis.

tionsperiod på 1910-talet inte var så intressant. Men det var ju just det den var, med betydelse för hela Taubes fantastiska konstnärskap.

Jag var inte ute efter sensation. Mitt syfte var att fördjupa förståelsen för skapandets mekanismer. Jag slet med frågan: vilken rätt har en forskare att gräva i andras förflutna liv? Jag skrev med strävan efter förståelse för en människas komplexitet, inte misstanke och avslöjande. Läkartidningen i Sverige valde att inte recensera boken.

Jag funderade mycket över detta. Var Evert Taube helig? Ville man inte "förstöra" bilden av den glade gamängen? Eller ansåg man fortfarande att syfilis var en skamlig sjukdom? Vilka sanningar får berättas?

När jag försökte kartlägga den unge Evert Taubes liv var det tydligt hur två ytterst motsatta skeenden löpte på samtidigt. Taube lyckades hålla ihop detta i ett rastlöst skapande jag. Det var samtidigt en lycklig framgångshistoria och en historia om mörker och vånda.

En ensidig framgångshistoria berättar endast hur den unge begåvade Evert Taube tar sig fram med

¹ Stolt, Carl-Magnus: *Flykten till livet. Kvinnor, sjukdom och skapande hos den unge Evert Taube*, CKM förlag, Stockholm, 2021.

talang och idogt arbete – och lyckas. Han slår igenom och etablerar sig som författare, konstnär och vissångare. Men att det under ytan samtidigt pågår en mörk historia som är dold och smärtsam är okänt. Dessa båda skeenden tvinnas ihop till Evert Taubes livstråd. En som bättre än någon annan beskrivit att det bakom Taubes strålande och glada fasad fanns en annan verklighet, var hans förläggare och vän Georg Svensson. Även om han sannolikt inte kände till den unge Evert Taubes kamp mot syfilis, så hade han sett poetens svårmod. Georg Svensson skrev:

För mig var denne andre Evert Taube, den allvarlige, den trötte, den orolige och ångestridne minst lika kär som den officielle, glade, spefulle, elegante, oändligt förekommande och fullständigt oberäknelige publikgunstlingen Evert Taube.²

2 Svensson, Georg: *Ett sätt att vara. Minnen av Evert*

Taubes oroliga mörker förklarar hans i grunden pessimistiska livssyn. Poetens roll, menade Taube, var att förhöja vardagen och fylla människors hjärtan med sång och dikt.³ Han axlade den rollen och flydde till ljustet, livet, glädjen, sången och kärleken.

Hans livsförälskelse har sina djupa rötter i det faktum att han i unga år kämpade mot en livshotande sjukdom och samtidigt omsorgsfullt gömde undan sanningen om denna strid. Hans tillflykt blev livsberusning och skapande.

Min ambition har varit att nå djupare än myterna. Helt enkelt att göra honom mer mänsklig. Det förminskar inte den passionerade romantikern och den odödlige visdiktaren. Tvärtom.

CARL-MAGNUS STOLT

Taube, Alba förlag, Stockholm 1977.

3 Anthin, David: *Evert Taubes värld*. Boken, Stockholm 2012.